

O VOJNOJ NAUCI

U ovom broju nastavljamo diskusiju priložima profesora univerziteta dr Radomira D. Lukića i dr Bogdana Šešića, zatim general-majora u penziji Petra Tomca i pukovnika Vlade Maričića.

Profesor dr Radomir D. LUKIĆ

Pitanje da li je vojna nauka — nauka delimično je terminološko, jer se i jednoj i drugoj reči daju različita značenja, pa otud i različita mišljenja. Stoga nije moguće dati jedinstven odgovor, nego on zavisi od značaja koje se daje odnosnim rečima, a značenje tih reči treba definisati.

Ako reči „nauka” damo ono značenje koje je najuobičajenije, tj. značenje objektivnog, tj. intersubjektivno proverljivog saznanja, onda je svako takvo saznanje nauka, pa bilo o kom predmetu da je reč. Prema tome, i saznanje takvog karaktera o vojsci ili vojnim pojavama svakako je nauka, odnosno ulazi u nauku. Dilema da li je tzv. vojna nauka zaista nauka ili samo veština, uopšte se ne postavlja. Jer, takvo pitanje je opšte pitanje odnosa između nauke i veštine, tj. primenjene nauke.

Naime, nauka daje prvenstveno opšta saznanja, zakone, čija primena u praksi zavisi od niza konkretnih uslova. Svaka nauka, prema tome, zahteva da se pri njenoj primeni uzmu u obzir ti konkretni uslovi, od kojih zavisi delovanje naučnih zakona, odnosno koji mogu donekle da menjaju dejstvo tih zakona. Uzimanje u obzir tih konkretnih uslova i prilagođavanje sopstvene prakse prema njima kako bi se mogli uspešno primeniti naučni zakoni, koji su apstraktni, jest ono što se zove veština. Takva veština je potrebna pri primeni svake nauke — politike, medicine, ali i fizike, pa i vojne nauke. Možda se u vojnoj nauci zahteva veća veština, jer su njeni zakoni suviše apstraktni i jer se konkretni uslovi brže menjaju, ali je problem u osnovi isti. Dakle, činjenica da postoji i da mora da postoji vojna veština radi primene vojne nauke nimalo ne znači da same vojne nauke nema, nego da se sve u toj oblasti svodi na veštinu. Naprotiv, bez vojne nauke nema ni veštine ni primene te nauke.

Što se tiče predmeta vojne nauke, odnosno pitanja da li je vojna nauka samostalna nauka ili deo neke druge ili drugih nauka, to pitanje nije od načelnog značaja, iako može biti od praktičnog značaja za podelu rada između odgovarajućih naučnih radnika. Naime, svejedno je — i nema nikakvih naučnih kriterija u strogom smislu reči da li jedan predmet saznanja spada u ovu ili onu nauku. Ovde treba imati u vidu da su sve pojave, s jedne strane, među sobom povezane, a, sa druge, upravo zato što se razlikuju, i odvojene su. Po njihovoj vezanosti možemo ih smatrati predmetima jedne zajedničke nauke, a po njihovoj različenosti — predmetima posebnih nauka. Tako je i s vojnim pojavama. One spadaju u neku širu vrstu pojava, pa se saznanja o njima zato mogu smatrati delom šire nauke koja proučava tu vrstu, a, s druge strane, opet, one isto tako čine posebnu podvrstu u toj vrsti i mogu biti predmet posebne nauke. Tako se i sama vojna nauka u širem smislu, koja obuhvata saznanje o svim vojnim pojavama ili pojavama u vezi s vojskom, može deliti na više podnauka, kao što se može smatrati i posebnom celovitom naukom.

Praktično je ipak najbolje da se pod vojnom naukom u užem smislu reči smatra proučavanje onog predmeta koji je specifičan i različan od svih drugih, kao i dovoljno značajan da bude predmet nauke. Taj predmet je verovatno rat, odnosno tačnije, bitka. Sve ostalo što je u široj ili tešnjoj vezi s ratom spada u vojnu nauku u širem smislu, jer nije neposredno specifično i spada u neku drugu, nevojnu nauku. Tako, npr., psihologija, tehnika, medicina, fizika, politika itd. — imaju veze s ratom, ali njihovo proučavanje rata spada ipak — u užem smislu — u same te nauke — psihologija rata je samo deo opšte nauke psihologije itd.

VOJNA NAUKA I SOCIOLOGIJA

Ako je rat, odnosno bitka, specifičan predmet vojne nauke u užem smislu reči, onda treba videti u kakvom je odnosu takva vojna nauka s drugim naukama, odnosno u koju širu naučnu oblast spada. To će zavisiti od toga u koju vrstu pojava spada njen predmet — rat, odnosno bitka. Izgleda jasno i nesumnjivo da je rat, odnosno bitka, posebna vrsta društvenih pojava, tj. jedna vrsta borbe, odnosno sukoba. Društvene nauke, pak, proučava sociologija. Prema tome je jasno da vojna nauka u pravom i užem smislu nije nikakva posebna nauka, apsolutno uzeto, nego je to jedna vrsta sociologije, tj. posebne sociologije, kao što postoji sociologija porodice, kriminaliteta, jezika, morala itd.

Što na prvi pogled izgleda da je vojna nauka u užem smislu toliko daleko od sociologije, to dolazi otud što se u vojnoj nauci ističe više njen praktičan vid — primenjena nauka i veština — nego njen teorijski vid, iako je, kako je rečeno, teorijski vid osnovan i bitan. Naime, vojna nauka se pogrešno shvata prvenstveno kao nauka kako se dobija rat, odnosno bitka. Međutim, da bi se znalo kako se dobija rat, odnosno bitka, tj. šta treba učiniti da se

oni dobiju, treba prethodno teorijski utvrditi zakone o tome koji činioci i posebno ljudske akcije zaista dovode do pobjede, u raznim okolnostima. To teorijsko znanje, koje je indikativnog karaktera i čini nauku u užem smislu, posle se pretvara u preporuke, norme o akciji, i onaj ko se interesuje vojnom naukom radi pobjede interesuje se u prvom redu, naravno, za ove preporuke, „recepte”, a ne vidi dovoljno da oni počivaju na teorijskom znanju koje je, u stvari, deo sociologije.

S druge strane, rat, odnosno bitka, odnosno pobjeda, zahteva postojanje posebne organizacije — vojske (armije). Ova organizacija zavisi od društva, kao što u znatnoj meri i utiče na društvo. Ta organizacija je od velikog značaja za društvo, pa time i za sociologiju, kao opštu nauku o društvu. To znači da sociologija proučava veze između društva i vojske, posmatrajući najpre uticaj društva na vojsku, a potom uticaj vojske na društvo. Sa savremenim razvojem — sve većim — vojske, njen značaj za društvo sve više raste, pa je i sve veća potreba da se razvije sociologija vojske. Ona se danas i razvija, i na primer, Međunarodno sociološko udruženje je osnovalo poseban Komitet za vojnu sociologiju koji intenzivno proučava vojnu sociologiju. On redovno drži sastanke i na poslednjem od njih, septembra prošle godine u Londonu, potpisati je imao čast da prisustvuje i podnese referat o značaju vojnih udara u nerazvijenim zemljama. Shodno tome, jasno je da se sociologija vojske razlikuje od vojne nauke u užem smislu, jer ova poslednja, kao deo sociologije, proučava rat, odnosno bitku, dok ona prva proučava vojsku.

General-major u penz. *Petar TOMAC*

Nauka ili veština je pitanje koje se već skoro dva stoleća postavlja, rešava i, eto, ponovo vaskrsava kao feniks iz sopstvenog pepela.

U prošlom veku odgovor se konkretizovao u dve suprotne škole. Poklonici prve, nazvani *doktrinarima* — Lojd, Bilov, nadvojvoda Karlo, Vilizen, Žomini, Šerf, Ler... — trudili su se da utvrde teoriju rata, da formulišu pravila po kojima je rat (operacije, borbe) trebalo voditi i... dobijati. Drugi, *ideolozi* — Klauzevic, Moltke Stariji, Foš uslovno, a Žofr bezuslovno — stavljali su naglasak na akciju (osobine) subjekta koji vodi rat, na vojskovođe, komandante, borce. Karakteristična su aforistički sažeta gledišta glavnih nosilaca tih škola. Žomini je smatrao da se pravilima, koje je on postavio u svojoj knjizi¹, mogu formirati *zadovoljavajuće sposobni komandanti*; Klauzevic je tvrdio, nasuprot, da onaj *ko hoće da se kreće u elementu kao što je rat ne sme poneti iz knjiga ničeg drugog do odgoja svog duha*.

Ideolozi su optuživali *doktrinare* da su iskustva francuskih revolucionarnih i Napoleonovih ratova sveli u usku i konačnu doktrinu koja ih je odvela u zaključak da se ratovanje ne može više

¹ Žomini: *Pregled ratne veštine*, izd. VIZ 1952. god.

usavršavati, pošto se tobože svi njegovi elementi nalaze u operacijama tih ratova, da su rat pretvorili u jednačine gde pobjeda ili poraz zavise od veličine uglova koje stvaraju marševski pravci armija prema geografskim linijama i tačkama. *Doktrinari* su uzvraćali *ideolozima* da su se zaneti filozofijom rata, vinuli u oblake i izgubili iz vida konkretne probleme njegovog vođenja. Po osnovnoj sadržini njihovih gledišta — da se rat vodi po pozitivnim pravilima, odnosno po intuiciji subjekta — ova dva antagonistička pravca bolje je nazivati *pozitivističkim* i *subjektivističkim*.

Lako je uvideti da su ovde u pitanju dve stvari: praksa i teorija. Kada Napoleon kaže da je ratovanje *prosta veština i sva u izvršenju*, a Moltke da je strategija *sistem ispomaganja*, oni misle na praksu. Ističući pravila, Žomini govori o teoriji, ali ne zaboravlja reći da je rat *strastvena drama u kojoj hiljade moralnih i fizičkih uzroka deluju različitom snagom*. Žomini je najpotpunije obradio pozitivnu stranu operacija, Klauzevic se najviše udubio u prirodu rata. Njihovi metodi prilaženja predmetu se razilaze, a ipak nisu to dve nepomirljive škole. Prva ne isključuje subjekt, a druga ne odbacuje pravila. Razlika je u težištu, što nije bilo beznačajno za shvatanje ratnih dejstava i formiranje starešinskog kadra. Klauzeviceva škola je pobedila zahvaljujući Moltkeovim uspešnim ratovima i njegovom zamašnom teorijskom radu, pošto je od Žominijeve prisvojila mnoge elemente.

U sintezi, teorija sprema komandante za rat, a oni će delati u ratu stvaralački prema situacijama u kojima se budu našli. Nikad se ne mogu ponoviti dve istovetne ratne situacije. *Dovraga i istorija, o čemu se ovde radi?* — uzvikuje nemački general u ratu 1870—71. pošto je uzaludno pokušavao da u istoriji pronađe rešenje za taktički problem pred kojim se bio našao. *O čemu se radi?* — ponavljao je Žorf pred zidnom kartom, nastojeći da avgusta 1914. prozre nemački manevar.

Razume se, niko nije odbacivao istoriju. Ona se proučavala da se izvuku načela ratovanja koja neće važiti potpuno ni za jednu konkretnu situaciju već za mnoštvo od njih u većoj ili manjoj meri. Ali uporedo, i sve više, istorija se izučava da bi se oficiri intelektualno pripremili za stvaralački rad, a nikako da se u njoj pronađu recepti za akciju.

Za ideje koje su o tom pitanju vladale pred prvi svetski rat, koje su ga preživlele i nadživlele, tipičan je postupak Žofra. Došavši na čelo francuskog Generalštaba, a pošto je konstatovao da su francuski strategijski i taktički pogledi zastareli, on je široko zasnovanim aplikativnim radom, na manevrima i ratnim igrama, na karti i terenu, za nekoliko godina formulisao francuska gledišta na operacije i konkretizovao ih u tri pravila. Kao što je preporučivao Lenjin, on je pošao iz aplikativne prakse (druge prakse nije moglo biti u mirno doba) u teoriju da bi ovu opet upotrebio u praksi.

Na jednoj strani, dakle, je praksa rata ili ratna veština, a na drugoj je teorija te ratne prakse ili teorija ratne veštine u etimološkom smislu rasprave. Ništa ne smeta što unutar teorije ratne

veštine nalazimo mnoštvo posebnih teorija, na primer, teorija o unutrašnjim i spoljnim operacijskim pravcima, ofanzive i defanzive ili nacionalne teorije nazvane *doktrinama* shvaćene kao skup povezanih ideja koje treba da nadahnu armiju jedinstvenim pogledima. Pred prvi svetski rat nemačka i francuska doktrina su se razlikovale u mnogim tačkama, a pred drugi se dijametralno suočavale, ali su obe pripadale opštoj teoriji ratne veštine koja može biti samo internacionalna, kao, na primer, biologija, bez obzira na metode i pravce izučavanja.

Teorija ratne veštine delila se obično na taktiku i strategiju. U Nemačkoj se oseća i potreba za trećom kategorijom između taktike i strategije. Još pre prvog svetskog rata Nemci govore ponekad o nauci o operacijama (Operationslehre), ali ta tendencija nije dovoljno probuđena da bi obrazovala svoju posebnu oblast. U praksi, razume se, nema te podele. Niko na vojištu nije postavljao sebi pitanje da li dejstvuje taktički ili strategijski.

Teorija i praksa ratne veštine ne iscrpljuju vojnu fenomenologiju. Pored teorije ratne veštine postoje još neke discipline posebne prirode koje se izučavaju posebnim metodima: vojna istorija, vojna geografija, nauka o oružju, vojna organizacija, fortifikacija... To su posebne vojne nauke čijim se rezultatima posredno ili neposredno koristi teorija ratne veštine, a preko nje i ratna praksa.

Otkako je vojna misao ovako sistematizovana, štošta se izmenilo u svetu.

U međuvremenu rat je izašao iz evropskih kontinentalnih okvira, prešao okeane i proširio se na ceo svet. Ovladao je i trećom dimenzijom, uzdigao se u vazduh, potencijalno i u svemir, sišao u dubine mora. Zahvatio je glečere, džunglu, pustinju, Arktik i Antarktiku. Stavio je u svoju službu sve veće mase ljudi, sve njihove aktivnosti, sva njihova dobra, svu njihovu proizvodnju. Možemo slobodno reći da danas najveći deo osnovnog istraživačkog rada u prirodnim naukama podstiču, usmeravaju, diriguju i finansiraju vojne uprave.

Na fenomen uopštavanja rata, prve reakcije su ukazivale na divergentno suprotne pravce. Tokom prvog svetskog rata u Nemačkoj je vojna uprava nastojala da sve militarizuje, proizvodnju i distribuciju, pa je sebi potčinila unutrašnju i spoljnu politiku. Ludendorfov vojskovođa totalnog rata je upravljao državom i njenim oružanim snagama, a i u miru sva državna aktivnost se imala podrediti potrebama sledećeg rata. Suprotna tendencija je presezanje civilne vlasti u vojnu sferu, što aforistički sažima Klemansoova dosetka, da je rat suviše važna stvar da bi se mogao prepustiti generalima.

Danas je jasno da rat angažuje sve državne akcije. Otuda rat priprema i vodi državnik. Jasno je, isto tako, da se priprema i vođenje rata ne poklapaju sa svom državnom aktivnosti. Rat vodi politika shvaćena u najširem smislu reči, ali nije sva njena delatnost posvećena ratu. Postoji, dakle, oblast koja se njime posebno bavi. Potreba da se ona definiše i ograniči osetila se odavno. Jedan

anonimni pisac iz prve polovine XIX veka predložio je i naziv: *imperatorika* za razliku od strategije. Ime je zaboravljeno, ali je problem ostao.

U drugoj polovini veka pominju se *velika strategija*, *vojna politika*, *politička strategija* ... pored ostalih i *ratovodstvo*. O nazivu ni do danas nema saglasnosti. Niti je teorija obradila niti omedila ovu novu oblast. Raspoložemo samo uopštenim formulacijama i fragmentima. O onome šta se radi stvarno, ne zna se mnogo. Nešto se može zaključiti iz programa škola i kurseva kreiranih upravo u tu svrhu, koje zajedno posećuju ljudi u uniformi i kaputu, oni koji su na putu da zauzmu visoke položaje u upravi, oružanim snagama i privredi. U okviru ovog priloga nemoguće je insistirati na detaljima. Dovoljno je konstatovati da je to posebna oblast, po hijerarhiji iznad strategije koja se, shvaćena najšire, bavi i dalje samo organizacijom i upotrebom oružanih snaga.

Da li je ratovodstvo — meni izgleda da je ovaj naziv najprikladniji — nauka ili veština? Očigledno je da se tiče mnogih nauka: prava, ekonomije, strategije (teorije strategije), psihologije ... koje državnik-ratovoditelj mora poznavati. Može se obraditi i teorija ratovodstva, kao što se radi sa teorijom ratne veštine, ali se ne mogu ustaliti pravila po kojima treba voditi rat. Mislím na takva pravila koja, jednom savladana, daju garanciju da će se rat voditi dobro, u suprotnom da će se ići u poraz. To bi značilo unapred se odreći intuicije, mašte i kreativnog duha, jednom reći talenta i genija. To bi značilo zadovoljiti se rutinom, najgorim doktrinarstvom.

Pomenuli smo i strategiju u sferi delatnosti državnika koji vodi rat. Definisana kao organizacija i upotreba oružanih snaga, ona je prevashodni domen vojnika, ali ne treba zaboraviti da glavne njene probleme rešava državnik (politika), bila to ličnost, kolegijum ili skupština. Državnik odlučuje o veličini i naoružanju oružanih snaga, o njihovim zadacima, ofanzivi, defanzivi. Kako kaže Klauzevic, sukob između politike i strategije nije u prirodi stvari, a tamo gde do toga ipak dođe, znači da negde nema uviđavnosti, bilo kod državnika bilo kod vojnika.

I u strategiji, u organizaciji i upotrebi oružanih snaga, štošta se izmenilo. Prodor tehnike u nju nameće nove postupke i metode. Mogućno je sračunati, na primer, koliko i kakvih bombi treba baciti na kvadratnu milju morske površine pa da se unište sve podmornice koje se tamo budu zatekle, ili, koliko lovačkih aviona, protivavionskih topova ili raketa treba angažovati da se pouzdano zaštití iz vazduha određen subjekt. To je nazvano *operativnim istraživanjem*. Odmah pada u oči da je ovde teže postaviti matematički problem nego ga rešiti, drugim rečima, teško je naći pogodnu oblast praktične vojne aktivnosti koja bi se mogla podvrgnuti takvim proračunima. Sva, sigurno ne. Rat je i danas i dugo će biti vrtoglav niz individualnih, nikad ponovljenih situacija koje zahtevaju originalno rešenje. Klišetiranje rata značilo bi odreći se stvaralačkih inicijativa i vojničkih vrlina.

Ratna veština ostaje u praksi veština, ona je sada složenija kao što je obimnija i komplikovanija njena teorija koju sada delimo

na strategiju (u užem smislu), operatiku i taktiku. Subjekt koji je bude upražnjavao mora posedovati mnoga konkretna znanja, mora upoznati ne samo njenu teoriju već i mnoge druge nauke, mora se vrlo dobro „potkovati” da bi, bez neposrednog osvrta na njih, mogao slobodno delati u praksi rata.

Upoređujući Žominijeva i Klauzeviceva gledišta, Vilhelm Ristov je sa žaljenjem došao do zaključka da su pobedila druga, tobože, što ne traže od subjekta (komandanta) da mnogo zna, drugim rečima da je pobedila linija manjeg otpora. Taj značajan vojni teoretičar i istoričar je ovde grdno pogrešio. Klauzeviceva škola je oduvek tražila od komandanata poznavanje mnogih stvari, a povrh njih i stvaralačke sposobnosti. Danas se traže veći obim znanja, a uporedo s tim i veće sposobnosti posebno na nižim hijerarhijskim stepenima. Niko ne ide za tim da od oficira stvara naučnike i erudite. Inicijativa, ta najdragocenija vrlina komandnog kadra, ne može se razvijati na terenu krutih pravila kako da se vode trupe u zbilji, ali sasvim bez načela pretvorila bi se u anarhiju. Načela su okosnice doktrina, a bez doktrine nema jedinstvene akcije.

I druge vojne oblasti su znatno evoluirale baš da bi mogle poslužiti novim uslovima u kojima radi ratna veština. Stvaraju se i nove. Može se, na primer, govoriti o vojnoj psihologiji, ali — pretpostavljam — ne o vojnoj geologiji, mada se fortifikacija i intendantura koriste rezultatima geologije koje vojnik mora poznavati u potrebnom obimu. Bitno je shvatiti da je opravdan i potreban interes vojne uprave za veliki deo naučne delatnosti naroda. Drugim rečima, njeno stavljanje u službu rata ne sme se izroditi u militarizaciju nauke ni u celini ni delimično. Pravilnije bi bilo reći da rat treba demilitarizovati. Vojnonaučne discipline imaju svoje određeno područje rada i svoje metode. Možemo ih nazvati i vojnim naukama, kao što se nekad čini i za teoriju ratne veštine, vodećom među njima. Oni koji vole da uproste i sistematizuju mogu ih sve staviti pod etiketu *vojna nauka* (u jednini!). To je pitanje konvencije, uz ogradu da metodi izučavanja ne mogu biti identični za sve njene grane.

Nauka ili veština? Naziv nije značajan ako postoji saglasnost o pitanju sadržaja i prirode. Ipak, nije sasvim svedjedno kako će se nazivati oblast koja se teorijski bavi praksom rata. U prvom slučaju stavićemo težište na savlađivanje teorije razvijene do krajnjih konsekvencija, pretvorićemo načela u zakone; u drugom, na osnovu poznavanja teorije i mnogo čega drugog, nastojaćemo da aplikativnim putem osposobimo komandante za inicijativan, samostalan rad.

Profesor dr *Bogdan ŠEŠIĆ*

Odazivajući se diskusiji, izjavljujem da sam laik u pitanju vojne teorije, ali da, kao logičar i metodolog, mogu nešto reći o pitanjima koja se diskutuju. Jedini svoj, eventualni, doprinos ovaj

diskusiji vidim u izvesnom objašnjenju i preciziranju teza i postavki koje je formulisao prof Dr A. Stojković kao i u pokušaju ili bar naznaci pravca rešenja osnovnih dilema u diskusiji.

(1) *Da li je vojna teorija nauka ili veština?*

Iz istorije nauka je opšte poznata činjenica da su ranije nazivane veštinama mnoge danas, nesumnjivo, naučne teorije i učenja: tako se govorilo o „veštini računanja“, o „veštini mišljenja“ i sl. Čak i tako egzemplarna nauka, kakva je logika, smatrana je dugo za „veštinu valjanog mišljenja“, pitanje: da li je logika „veština“ ili „nauka“, raspravljano je i u prošlom veku, a pitanje da li je logika teorijska ili normativna nauka donedavno. Danas je opšte usvojeno shvatanje da je logika nauka o *oblicima, principima i zakonima i metodama* saznavno vrednog mišljenja.

Kriterijum za razlikovanje *veštine i nauke* leži u sledećem: (a) glavni predmet veštine jeste *izvesna čovekova delatnost* i (b) teorijsku bit veštine čine *pravila ili norme* čovekovih aktivnosti u datoj delatnosti. Nasuprot ovome: (a) osnovni predmet *nauke* je određena *predmetna oblast* prirodne ili društvene stvarnosti, (b) dok teorijsku bit nauke čine *objektivni zakoni* određene predmetne oblasti (tako zakon gravitacije, zakon kosog hica itd. nisu nikakva pravila čovekove delatnosti nego su iskazi, odnosno, formule o objektivnim odnosima).

U klasičnoj, kao i u savremenoj, vojnoj literaturi nalazimo i termin „nauka“ i termin „veština“, što je slučaj i u našoj diskusiji. Tako general N. Pejinović navodeći shvatanja na Zapadu kaže: „Poznavanje i priznavanje ratnih načela predstavlja naučnu teoriju, a njihova primena u praksi — ratnu veštinu, pri čemu je *stepen veštine uvek veći i značajniji od stepena nauke*“¹ (kurz. — B. Š). Nasuprot ovome pukovniku T. Nižiću, vojna teorija u osnovi i u celini jeste nauka, iz koje nije niti pravilno niti moguće izdvojiti neki deo kao veštinu: to bi bilo slično kao kada bi se iz celine marksizma, htelo izdvojiti klasnu borbu kao „veštinu“. Srednju poziciju zastupa pukovnik D. Rakočević koji tvrdi da „u vojnoj nauci... egzistiraju elementi veštine“...

Čini mi se da se osnova dileme „vojna nauka“ — „vojna veština“ krije u shvatanju, odnosno označavanju, srži vojne teorije, tj. strategije, operatike i taktike, terminom „veština“, što je nekim drugovima smetalo da prihvate tezu o fundamentalno naučnom karakteru vojne teorije.

Ako se obratimo ranije utvrđenom kriterijumu razlike između veštine i nauke, onda bismo spor, da li je vojna teorija u osnovi nauka ili veština, mogli rešiti sledećim metodskim postupcima: (a) konkretnom analizom vojnih teorija, naročito s obzirom na pitanje: da li većinu osnovnih i glavnih stavova strategije, operatike i taktike čine norme ponašanja ili postupaka boraca ili *objektivni*

¹ O vojnoj nauci „Vojno delo“ 3/68.

zakoni boja ili oružane borbe?, i (b) analizom odnosa između zakona i normi vojnih aktivnosti.

Ne prejudicirajući rezultat postuliranih analiza, primetio bih samo da se kategorija „predmet nauke” i kategorija „norma ponašanja”, odnosno „pravilo akcije”, ne mogu oštro odvojiti i da su najbolja ona pravila akcije koja počivaju na naučno fundiranoj praksi. U ovom smislu moglo bi se govoriti o naučnoj vojnoj veštini ili o *normativnoj vojnoj nauci*, kao što se i danas govori o normativnoj logici, normativnoj pedagogici i sl. Ali pri tom nikako ne bismo smeli izgubiti iz vida činjenicu istorijske tendencije sve većeg zasnivanja celokupne ljudske prakse na nauci, a u vezi s tim proces pretvaranja „veština” u nauke, ili bar što čvršćeg zasnivanja veština na nauci. Najbliže ovom shvatanju su teze prof. dr A. Stojkovića, pukovnika T. Nižića i D. Rakočevića.

(2) *Da li je vojna nauka sistemna nauka?*

Pojam „sistemna nauka” izazvao je izvesne nedoumice kod nekih učesnika diskusije. U stvari, morali bismo razlikovati dva osnovna značenja navedenih termina: (a) *šire*, u tom smislu da određena nauka predstavlja sistem posebnih nauka o nekom kompleksnom predmetu čiji su razni aspekti, ili vrste pojava, predmet istraživanja raznih nauka; i (b) *uže, specijalnije, značenje*, u tom smislu da takva, tj. „sistemna” nauka, nema sopstvenih, u svom sistemu bitnih, nauka. U prvom smislu sistemske nauke su i biologija i psihologija, a o pedagogici, sociologiji i filozofiji da i ne govorimo. Meni, međutim, izgleda da u drugom, užem, smislu nisu sistemske nauke ni psihologija, ni filosofija, ni pedagogika, pa ni vojna nauka, jer svaka od ovih — u prvom smislu svakako složenih i sistemskih nauka — ima sopstvene, specijalne, naučne discipline, koje se bave specijalnom problematikom svoje posebne oblasti, na primer, strategijom ili taktikom.

(3) *Šta je predmet vojne nauke?*

Moderni, konkretno semantički, pristup rešavanju gornjeg pitanja pošao bi od semantičkog pitanja: „O čemu govori vojna nauka?”, ali bi morao preći i na pitanje: „Šta je to o čemu govori vojna nauka?”

Analiza teksta naše diskusije daje nam odgovor na prvo pitanje: vojna nauka govori, u osnovi, o „ratu”, o „boju”, „o oružanoj borbi”, o „opštem narodnom odbrambenom ratu” itd., što i jeste glavni predmet vojne nauke. Glavni nedostaci ovog odgovora sastoje se: (a) u tome što se u svakoj, pa i u vojnoj nauci, može govoriti, i stvarno govori, i o onome što ne bi trebalo da bude predmet govora, jer je pogrešno ili nepotrebno i sl., i (b) u tome što znanje onoga „o čemu govori jedna nauka” nije, ili bar ne mora biti, identično s onim „šta je stvarno ono o čemu govori vojna teorija”.

U diskusiji je dat odgovor i na gornje pitanje, naročito težom da je glavni predmet vojne nauke izgradnja i funkcionisanje slo-

ženog sistema vojnih delatnosti. Učesnici u diskusiji su se, međutim, razilazili između veoma širokog shvatanja predmeta vojne nauke kao *opšteg rata* i užeg shvatanja ovog predmeta samo kao *oružane borbe* (koja se takođe može shvatiti i veoma široko, na primer, u smislu opšte narodne borbe).

U rešavanju gornje dileme pošao bih od dve osnovne karakteristike rata u savremenim društveno-istorijskim uslovima, te karakteristike je veoma ubedljivo istakao general D. Dozet, a to su: (a) *kompleksnost* društvene pojave koja se zove „rat”, odnosno „oružana borba”, i (b) *opšti društveni značaj* pripreme i vođenja rata. Ali ako je predmet vojne nauke funkcionisanje veoma kompleksnog tehničko-društvenog sistema, kao što je to precizirao prof. dr A. Stojković, onda otud nužno slede ove bitne teorijske i metodološke teze:

(a) Predmet vojne nauke ne može se ograničiti na teoriju oružane borbe već se moraju izučavati i znati i svi bitni uslovi i elementi oružane borbe u određenim društveno-istorijskim uslovima zemlje koja se priprema za oružanu borbu ili je vodi, a to su: ekonomski, tehnički, psihološki, moralni, politički, čak i opšti idejni, filozofski činioци tako složene društvene delatnosti... Vojni stručnjaci, specijalisti u svojim strukama, svakako su neophodni, ali vojne starešine moraju imati svestrano opšte obrazovanje: njihove analize vojne situacije, u bilo kom obimu, kao i uspešno rukovođenje vojnom operacijom, moraju se zasnivati na svestranom poznavanju svih osnovnih uslova i činilaca te operacije. Stvaralačke ideje, strategijski i operativni planovi i stvaralačka praksa vojskovođa mogući su samo na osnovu svestranog i dubokog poznavanja celokupnog kompleksnog vojnog dela. Vojna delatnost koja nije tako fundirana predstavlja, u većoj ili manjoj meri, slepu praksu.

Ali, ma koliko i s koliko razloga uzimali u obzir kompleksnost predmeta vojne teorije, glavni predmet ove teorije čini sama oružana borba čija teorija čini srž vojne nauke, kao što su to argumentovano dokazali neki učesnici naše diskusije.

(b) Vojna nauka mora biti sistemna u koju ulazi više nauka, bilo kao samostalne, *osnovne* i *pomoćne*, nauke, bilo kao, vojnim ciljevima prilagođene, *specijalizovane* nauke (npr. vojna tehnika, vojna psihologija i sl.).

Koja od posebnih nauka, i šta iz njene materije ulazi u sistem određene vojne nauke zavisi: (a) od zadataka i ciljeva vojne nauke u određenim društveno-istorijskim uslovima zemlje koja se sprema za oružanu borbu ili je vodi; i (b) od specijalnosti vojnih stručnjaka čiji se kadar smatra potrebnim u određenoj oružanoj borbi ili ratu.

U vezi s pitanjem predmeta i strukture vojne nauke, još samo dve napomene: (a) vojne nauke ne uzimaju iz drugih nauka pitanja nego pomoću znanja iz tih drugih nauka, rešavaju svoja sopstvena pitanja; i (b) vojne nauke jesu, bar u osnovi, primenjene, ali su i samostalne, specijalne i teorijske, u užem smislu, ukoliko rešavaju pitanja svoje sopstvene, specijalne, problematike, na primer strategije.

(4) Pitanje odnosa između vojne nauke i politike.

Teorijski uzet, mogući su, a često se i ostvaruju, ova tri glavna odnosa između vojne nauke i politike:

(a) Mogućna je tendencija depolitizacije vojne sile, pa i vojne nauke. U ovoj, tehnicističkoj, koncepciji vojne nauke, vojna sila i vojna nauka se smatraju slepim oruđem politike, većinom reakcionarne.

(b) Suprematija vojne sile, armije, i uzurpacije političke vlasti, predstavlja drugi, gornjem suprotan, odnos između oružane sile i njene teorije, s jedne i političke vlasti i politikologije, s druge strane. Ovaj odnos je bitna karakteristika militarizma i vojne diktature, raznih vrsta i oblika, ali uvek antidemokratskih.

Na pogrešnost i opasnost ovakvog shvatanja odnosa između vojne nauke i politike s razlogom su upozorili general D. Dozet i N. Pejinović.

(c) Najzad, mogućan je i treći odnos između vojne teorije i politike, a to je slučaj *jedinstva većinom revolucionarne vojne teorije i prakse i revolucionarne politike* kako u oslobodilačkim tako i u odbrambenim narodnim ratovima. Ovakva vojna nauka oslanja se na revolucionarnu društvenu praksu i njenu ideologiju i politiku.

Nasuprot ovom gledištu stoji koncepcija koja oštro razdvaja vojnu praksu i vojnu teoriju od ideologije i filosofije, mada se, u isti mah zalaže za apsolutnu potčinjenost oružane sile politici i filosofiji. Tako američki filozof nauka D. Brodback dokazuje tezu da je proizvodnja nuklearnih bombi stvar tehnike, da je upotreba ovih bombi isključivi i jedini zadatak armije, a da je odluka o upotrebi ovih bombi u kompetenciji filozofije, jer filozofija, kao znanje za najviše interese jedne nacije ili zemlje, jedina odlučuje da li će se, kada i gde upotrebiti atomsko oružje.

Nasuprot teoriji o apsolutnoj potčinjenosti potpuno depolitizirane armije i njene teorije politici, treba istaći jedinstvo politički i idejno obrazovane armije, odnosno naoružanog naroda, i revolucionarne političke organizacije radničke klase, kao i jedinstvo vojne nauke i revolucionarne socijalističke politike.

Pukovnik Vlado MARIČIĆ

Rat izučavaju i druge nauke, ali ni jedna ga ne izučava kompleksno. Tek sve nauke zajedno daju odgovor o karakteru i suštini rata. Među naukama koje izučavaju rat vojna nauka najcelovitije izučava rat. Savremena vojna nauka se ne može zadovoljiti izučavanjem samo priprema i vođenja oružane borbe. Neophodno je da izučava sve činioce koji posredno ili neposredno utiču na oružanu borbu, utoliko pre što je savremeni rat sveobuhvatan, što je izbrisana klasična granica između fronta i pozadine. Na oružanu borbu utiču politički, ekonomski, moralni, tehnički, istorijski, geografski i drugi faktori. Njih izučavaju matične nauke.

Međutim, treba imati u vidu da te nauke malo ili ni malo izučavaju njihov uticaj na oružanu borbu. Nije dovoljno reći da vojna

nauka koristi rezultate drugih nauka. Neophodno je da postavlja zadatke drugim naukama kako bi od njih dobila upotrebljive studije. Na taj način se druge nauke povezuju sa vojnom naukom, a u vojnoj nauci se mora obratiti veća pažnja na tzv. civilne poslove.

Da se ne radi samo o korišćenju rezultata drugih nauka najbolji su primer vojna istorija i vojna geografija. Kroz teoriju i ratnu praksu formirale su se vojna istorija i vojna geografija kao posebne naučne discipline. One su toliko integrisane u vojnu teoriju i praksu da se opravdano postavlja pitanje da li u klasifikaciji pripadaju vojnoj ili njihovim matičnim naukama.

Vojna geografija izučava međusobni uticaj fizičko-geografskih društveno-geografskih i vojnih faktora na rat u celini, posebno na oružanu borbu, odnosno izučava njihov uticaj na organizaciju, formaciju, pripremu i upotrebu oružanih snaga u borbi.

Vojna geografija izučava određeni geografski prostor sa ciljem da na njemu uoči geografske elemente koji mogu imati pozitivni ili negativni uticaj na borbena dejstva i organizovanje oružanih snaga. Sredstva masovnog uništenja ne umanjuju značaj izučavanja geografskog faktora, već pomeraju težište na one geografske elemente koji su osetljivi na dejstva tih sredstava, jer mogu doprineti manjem ili većem efektu, odnosno zaštititi. Vojna geografija kroz izučavanja dolazi do zaključka koji geografski objekti mogu imati operativni ili strategijski značaj. To su, u prvom redu, društveno-politički centri, važni privredni rejoni, velika čvorišta komunikacija i koncentracije stanovništva. Ona utvrđuje najpogodnije prilaze (kapacitet komunikacija) ka objektima, odnosno karakter prepreka koje su na njihovim prilazima. Ukazuje na moguće pravce dejstva i na snage koje se na određenim pravcima mogu najefikasnije upotrebiti itd.

Vojna geografija je nauka čijim se rezultatima koriste vojna teorija i praksa. Da bi odgovorila njihovim zahtevima, vojnogeografska izučavanja moraju polaziti od dostignuća vojne nauke, doktrinarnih pogleda, razvoja materijalno-tehničke baze armije itd. U istraživanju, vojna geografija se koristi rezultatima opšte geografije i pojedinih geografskih disciplina, ili vrši dopunska i samostalna istraživanja. Za razliku od geografskih disciplina koje istražuju genezu raznih geografskih činilaca, njihov razvoj i recentne oblike, vojna geografija ne ulazi u genezu, ni u razvoj geografskih činilaca, nego samo izučava njihov uticaj na vojnu teoriju i praksu. Dakle, vojnogeografska istraživanja su uža i strogo usmerena da zadovolje zahteve koje im postavlja vojna teorija i praksa. Na taj način se postiže da studije ne budu obimne i da ih u najpristupačnijem obliku, bez naknadne prerade, mogu koristiti vojna teorija i praksa.

Vojna geografija se na jednoj strani javlja kao geografska disciplina, a na drugoj se rezultatima njenih istraživanja koriste vojna teorija i praksa. U vezi s tim može se postaviti pitanje: da li je vojna geografija vojna ili geografska nauka.

Vojna geografija se nalazi u službi vojne teorije i prakse, i ka njima je okrenuta. Rekli smo da na vojnogeografska istraživanja utiče dostignuti nivo tehnike kojom se koristi vojska. Otuda i vrednost vojnogeografskih studija i njihova trajnost zavise od stanja tehnike. Navešćemo nekoliko geografskih elemenata čija se vojnogeografska vrednost menja razvojem vojne tehnike.

Geografska izučavanja o rekama nisu se promenila u toku 20. veka. Podaci o reci: dubina, širina, brzina, dno i obale nisu se promenili, ali se promenio značaj reka kao prepreka. U prvom svetskom ratu srednje i velike reke su bile značajne prepreke, u drugom svetskom ratu nešto manje. Otuda su se i bitke zvale po rekama. Razvoj savremene tehnike (sredstva za forsiranje, amfibije, tenkovi koji idu ispod vode, helikopteri itd.) uveliko je umanjio značaj reke kao prepreke, ali je nije sasvim eliminisao. Velike reke u nizijama ostaju i dalje značajnije prepreke. U izučavanju i proceni reka vojna geografija mora da vodi računa o ovim činjenicama.

Značaj prostora i velikih odstojanja u eri mlazne avijacije i raketa veoma je umanjen jer ne pružaju zaštitu, ali velika prostranstva omogućuju rastresit raspored, pa prema tome i bolju zaštitu. Kopnena vozila danas takođe mogu brže i za kraće vreme savladati prostor nego ranije, ali velika prostranstva i objekti zaštićeni prostorom imaju i dalje određeni značaj.

Razvojem tehnike menja se i značaj reljefa. Nekada se bitka mogla odigravati samo na zaravnjenim predelima. U doba Klauzevica planine su smatrane nepogodnije za odbranu nego ravnice, a danas, pak, u eri tehnike one se javljaju kao najzačajnije prepreke u dejstvima KoV.

Reljef, klima i vode imaju veliki uticaj na organizaciju, formaciju, opremu i upotrebu trupa. Klima u velikoj meri utiče na borbena dejstva. Temperature, padavine, vetar, oblaci itd. mogu otežati (čak i onemogućiti), ali mogu i olakšati borbena dejstva. Brzina i pravac vetra su jedan od bitnih elemenata u proračunima pri upotrebi raketa i nuklearnih sredstava itd.

Broj i kvalitet stanovništva imaju uticaja na veličinu i kvalitet jedinica. Od njegovog morala zavisi i moral vojske. Klasna struktura i suprotnosti među klasama takođe imaju vojni značaj. Ako se operacije izvode na prostorijama gde je stanovništvo prijateljsko, nema potrebe za obezbeđenjem, zaštitom od diverzija itd. Ono može mnogo da olakša operacije (obaveštajna aktivnost, radna snaga i sl.), dok neprijateljski raspoloženo stanovništvo stvara nerešive probleme (iskustvo NOVJ u drugom svetskom ratu, Južni Vijetnam i drugi ustanci protiv okupatora).

Ovi primeri su dovoljni da ukažu na to da se pri proceni svih geografskih faktora i elemenata mora polaziti od uslova koje nameću vojna teorija i praksa, a ne geografija i njene discipline. Fizički, geografski faktor je uglavnom nepromenljiv, ali se menja njegova vrednost kad ga vojna geografija izučava sa stanovišta vojnih potreba. Vojna geografija se koristi dostignućima geografije.

neprekidno se služi rezultatima njenog istraživanja i umnogome je zavisna od nje. Međutim, ipak nije okrenuta njoj već vojnoj teoriji i praksi, koje se koriste rezultatima njenog izučavanja.

U svim procenama, od najnižih jedinica do najviših vojnih komandi, geografski faktor je jedan od stalnih elemenata procene bez čijeg razmatranja i konfrontiranja sa ostalim elementima, procena ne može biti potpuna i naučna. Vojna geografija je sastavni deo vojne teorije i prakse.

Iz dosadašnjeg izlaganja možemo zaključiti da je vojna geografija jedna od disciplina (grana) vojne nauke. Vojna geografija je disciplina vojne nauke u prvom redu zato što od nje dobija zadatke, što radi za njen račun, što je postala sastavni, integralni deo vojne nauke. Metod vojnogeografskog istraživanja takođe je podešen prema zahtevima vojne teorije i prakse.

Ovim ne možemo reći da je vojna geografija odvojena od opšte geografije i njenih disciplina. Naprotiv, ona je s njima usko vezana, koristi se njihovim rezultatima i može se smatrati kao jedna od praktičnih disciplina geografije, koja izučava geografske elemente sa stanovišta interesa vojske. Već smo istakli da je vojna geografija disciplina vojne nauke. Međutim, zbog toga što je jedna od prvih praktičnih disciplina geografije, što vrši geografska istraživanja, kao i razne druge discipline u geografiji, mnogi vojnu geografiju klasificiraju kao geografsku a ne vojnu nauku. Ovakvom stavu doprinosi i činjenica što se u mnogim armijama predmet vojne nauke shvata usko, što istraživanja za potrebe vojske vrše civilne institucije, pa prema tome i vojnogeografska istraživanja. Dakle, postoje i neki objektivni razlozi zašto se vojna geografija posmatra kao geografska a ne vojna nauka, ali oni nisu dovoljni da opovrgnu činjenicu da je vojna geografija integralni deo vojne teorije i prakse, pa prema tome spada u disciplinu ili granu vojne nauke.

O VOJNONAUČNOM RADU U JNA

U diskusiji o vojnonaučnom radu u JNA u ovom broju učestvuju: general-potpukovnik Ivan Dolničar, general-potpukovnik Vlado Šćekić, pukovnik Dragoslav Radisavljević i potpukovnik dr Rajko Vukosavljević.

NEKI PROBLEMI NAUČNOG RADA U JNA

Opšte je poznata istina da nema napretka bez primene naučnog istraživanja i korišćenja rezultata naučnoistraživačkog rada u praksi. Zato savremene armije i pridaju veliki značaj organizovanju naučnog rada u sklopu svog permanentnog modernizovanja i razvoja. Nauka je danas postala integralni element svih odluka savremene armije i vođenja rata. To se odnosi na sva područja, bilo da je reč o rukovođenju i komandovanju, organizaciji i formaciji, tehnici i naoružanju, obrazovanju i vaspitanju, bilo o raznim drugim pitanjima armijske strukture i njenih odnosa prema društvenoj sredini.

Uviđajući da je neophodno preispitati sadašnja rešenja u usmeravanju i organizovanju naučnog rada, organizovano je savetovanje o naučnom radu u JNA.* Ono je veoma kvalifikovano pokrenulo veliki broj pitanja koja predstavljaju značajan doprinos u traženju novih rešenja. U pripremi, na Savetovanju, a i posle toga, podstaknut je širok krug starešina na razmišljanje o tom značajnom području za dalji razvoj naše Armije. Prirodno je što ima i različitih mišljenja. Međutim, evidentno je došao do izražaja visok stepen jedinstva u nezadovoljstvu postojećim rešenjima u pogledu dosadašnje usmerenosti i organizacije naučnog rada koji zaostaju za potrebama, pa i za mogućnostima naše Armije. Iz toga i proizlazi zahtev da se ulože potrebni napor za pronalaženje i realizovanje takvih rešenja koja će odgovarati potrebama trajnog modernizovanja Armije i njenim realnim mogućnostima.

---

* Savetovanje je održano 17. i 18. XI 1967. godine u Beogradu.

Ne ulazeći u čitav kompleks pitanja, jer to ovde i nije moguće, želim istaći samo nekoliko, po mom mišljenju, bitnih momenata koje treba imati u vidu pri koncipiranju novih rešenja u usmeravanju i organizovanju naučnog rada u Armiji. Pre svega morali bismo utvrditi i usvojiti neke osnovne principe.

Naučni rad se mora posmatrati u svojoj funkciji, u granicama interesa i potreba Armije. To znači da naučni rad treba da bude tako postavljen da zadovolji sve potrebe Armije i savremene oružane borbe. Zato ga treba razvijati u svim oblastima i u onim dimenzijama koje potrebe zahtevaju. Drugim rečima, naučni rad mora da odgovara potrebama Armije. No, valja imati u vidu da su potrebe Armije danas mnogostruke, da se ne mogu zadovoljiti jednosmernim ili parcijalnim radom, od slučaja do slučaja. Naučnom radu u Armiji treba precizirati predmet (u celini i po oblastima), cilj, zadatke, osnovnu sadržajnu orijentaciju u okviru fundamentalnih i primenjenih istraživanja, organizaciju (uključujući sve niove istraživanja, ulogu škola, komandi i upravnih organa svih stepena itd.).

Obuhvatiti sva područja i sve naučne discipline. Nezamislivo je usmeravanje naučnog rada u savremenoj armiji samo na pojedine oblasti ili zahvatanje samo pojedinih potreba. Ne valja, na primer, orijentisati se samo na prirodno-naučne discipline, a zapostaviti ostale, kao manje važne za razvoj i jačanje borbene vrednosti Armije. Kojoj oblasti će se u određenom momentu, odnosno periodu, dati veći značaj, zavisi od potreba i mogućnosti.

Zadovoljiti bazične i tekuće potrebe Armije. Naučnoistraživački rad treba da pruži dovoljno čvrstu i široku osnovu za stvaralaštvo i operativno rešavanje zadataka. Sadašnji nivo razvitka Armije i njene modernizacije neodložno zahtevaju da se naučni rad integrira u ta nastojanja. To podrazumeva usmerenost kojom se obezbeđuje delatnost na dva nivoa — fundamentalnom i praktičnom, aplikativnom. Dosadašnje iskustvo pokazuje da je češće pod pritiskom prakse i tekućih operativnih potreba zanemarivan fundamentalni istraživački rad. Iz toga se, ne retko, rađaju različite deformacije i pragmatistička orijentacija, tako da tekuća istraživanja gube mnoge atribute naučnog. Često se stvaralački istraživački rad zamenjuje rutinskim, stručnim poslovima. Iako se odvija u okviru drugih rokova, naučnoistraživački rad doprinosi i rešavanju problema iz prakse i otkrivanju zakonitosti ključnih problema izgradnje Armije. Tekući (operativni) naučni rad neposrednije utiče na unapređivanje prakse, ali pod uslovom da se čvrsto oslanja na naučno istraživanje.

Obezbediti racionalnu organizaciju naučnog rada. Osnova naučnog rada i postizanja uspeha jeste solidna organizacija. Danas se u nauci primenjuje timski rad, uklopljen u druge, šire oblike pogodne organizacije. Rešenjima bi trebalo osigurati svestranost, racionalnost i ekonomičnost, izbeći dupliranje i nekoordiniranost, postići planski raspored (uvek oskudnih) naučnih kadrova. To se

može postići istovremenim postojanjem specijalizovanih istraživačkih organa i razvijanjem naučnog rada u vojnim školama, višim komandama, ustanovama i dr. Zbog racionalnosti i stvaranja uslova za naučnu objektivnost dobro bi bilo izbeći da organizacijska rešenja naučnog rada budu ograničena sektorima operativnog (tekućeg) obavljanja poslova u komandama i ustanovama.

Naučni rad u Armiji — integralni deo naučnoistraživačke delatnosti u društvu. Prirodna isprepletenost društvenih i armijskih stremjenja nužno vodi integraciji napora na svim onim područjima gde se armijska i društvena kretanja prelamaju i podudaraju. Zato je povezanost armijskih i društvenih napora u naučnom radu potrebna na svim nivoima, u celini i po problemima, kako u međusobnom oslanjanju na rezultate istraživačke delatnosti, jače koordinacije rada na realizovanju pojedinih projekata i razmene iskustava, tako i u ostvarivanju konkretnih projekata za potrebe Armije, odnosno narodne odbrane. Realizovanju svega toga mogu da doprinesu tešnja, smelija i šira saradnja naučnoistraživačkih institucija u Armiji i građanstvu, veće angažovanje spoljnih saradnika na istraživačkim projektima — kao učesnika u njihovoj izradi i realizovanju, u recenziji i analizi dobijenih rezultata itd.

Čvrsta i dugoročna politika uzdizanja naučnih kadrova. Za naučni rad je potreban visokostručni kadar koji će biti ne samo na nivou dostignuća nauke u određenim oblastima, nego i u stanju da sam dalje razvija nauku. Takav kadar valja planski izgrađivati. Danas ne možemo biti zadovoljni stanjem u pogledu kvalifikovanosti i ukupnog broja naučnih radnika u Armiji. Mnoga područja naučne delatnosti su nepokrivena, ili nedovoljno pokrivena kadrom odgovarajućih naučnih kvalifikacija. Zato mnogi radovi nose pečat stručnog, a ne naučnog. Nužno je otpočeti plansku izgradnju i osposobljavanje naučnih kadrova i rešiti druge probleme u vezi sa tim (stimulisanje, mogućnosti publikovanja naučnih radova itd.), da bismo stvorili potrebnu kadrovsku bazu bez koje se ne mogu očekivati veći rezultati u naučnom radu.

Daleko sam od tvrdnje da su ovde izneti svi principi i stavovi potrebni za naučni rad u Armiji. Ali, mislim, da ovi predstavljaju osnovu od koje treba poći. I, polazeći od tih principa i stavova, naučni rad u Armiji oslanjao bi se na široku mrežu punktova, centara i instituta koji već postoje ili bi se organizovali. Kao značajni punktovi i žarišta naučnog rada bile bi vojne škole. Svi punktovi bi imali relativnu samostalnost. Posebno je značajno organizovanje naučnog rada na nivou DSNO. Tu bi ga trebalo tako organizovati da se njime obuhvate sva naučna područja. Organi koji bi se bavili ovim radom bili bi institutskog tipa. Takva organizacija već postoji za prirodne nauke (tehničke i medicinske) i trebalo bi je stvoriti i za oblast vojne veštine i društvenih nauka, odnosno za naučna istraživanja na području rata kao društvene pojave. Prema tome, na nivou DSNO mogli bi postojati centri za naučni rad institutskog tipa za razne oblasti nauka. To bi bile samostalne ustanove, na određen način povezane sa zainteresovanim

i srodnim organima. One ne bi imale nikakvu upravnu ili neku drugu funkciju takve vrste u odnosu na druge organe DSNO, ili niže u jedinicama i školama.

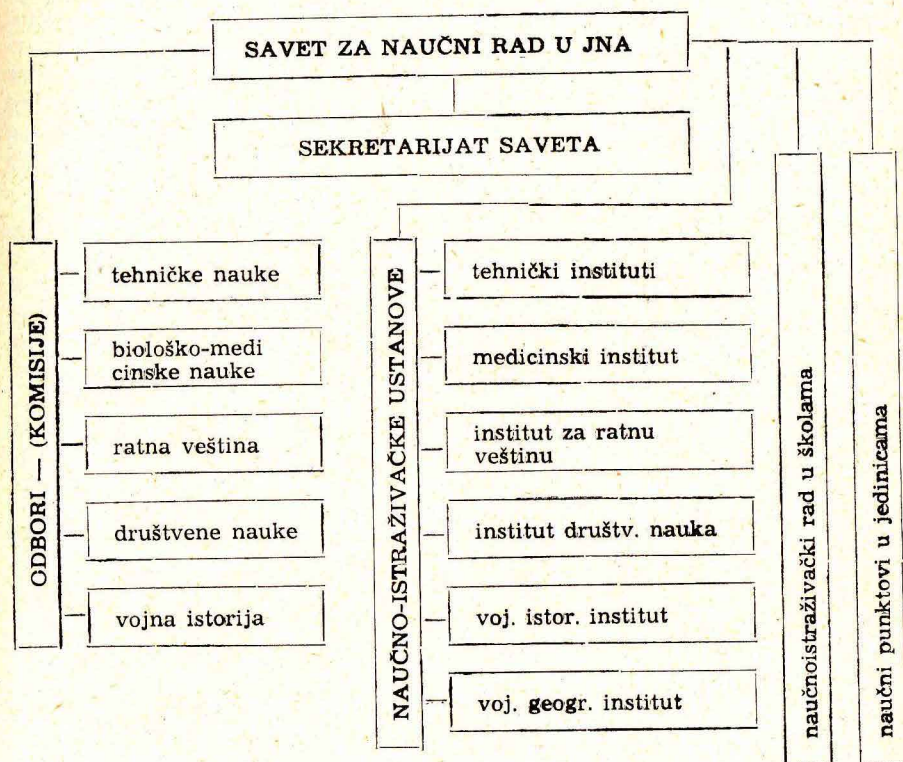
Objedinjavanje, koordiniranje i usmeravanje naučnog rada u okviru Armije (u svim oblastima i na svim nivoima) vršio bi Savet za naučni rad u JNA. Osnovna namena i uloga Saveta bi bila da obezbeđuje takve programe i orijentaciju svih naučnih institucija i punktova koji će najbolje odgovoriti potrebama i realnim mogućnostima permanentne modernizacije Armije. Osnovni zadaci Saveta bili bi: da vodi dugoročnu politiku naučnog rada u Armiji; da koordinira, razvija i usmerava istraživačku delatnost u skladu sa savremenim potrebama Armije, društvenim kretanjima i stepenom razvoja nauke i tehnike i da radi toga razvija saradnju sa naučnim institucijama u zemlji i na međunarodnom planu; da podstiče, podržava, organizuje i razvija kvalifikovanu naučnu kritiku; da osigura prikladno i sistematsko upoznavanje šire, armijske i društvene javnosti sa naučnim rezultatima u Armiji i da se brine za primenu naučnih dostignuća u armijskoj praksi; da vodi plansku i sistematsku brigu i predlaže rešenja za usavršavanje naučnog rada u Armiji i da uz to obezbeđuje potrebna finansijska i druga sredstva i uslove za naučni rad.

Savet i centri naučnog rada u JNA. Ovo bi bili osnovni globalni zadaci Saveta. Razumljiva je potreba za širom razradom i preciznijim definisanjem zadataka. Kako će i sa koliko efikasnosti Savet raditi na ostvarivanju ovih zadataka ne zavisi samo od njega, nego i od toga koliko su razvijeni centri naučnog rada u Armiji i koliko su sposobni da ispunjavaju svoje zadatke. Drugim rečima, Savet nije naučnoistraživački organ, već usmerivač, inicijator i koordinator naučnih aktivnosti i napora u Armiji. Zato, da bismo imali razvijen naučni rad u određenoj oblasti, potrebno je imati i razvijene centre konkretnog naučnog rada. I obratno, od kvaliteta rada Saveta zavisiće u velikoj meri i razvoj naučnog rada u pojedinim naučnoistraživačkim centrima. Svaki centar morao bi da ima relativnu samostalnost koja je, inače, pretpostavka nesmetanog razvijanja naučnog rada u bilo kojoj oblasti. Savet se ne bi mogao mešati u rad centra i grupa na konkretnim istraživačkim projektima, jer bi to mešanje bilo nekvalifikovano, a samim tim bi i sputavalo, pa i onemogućavalo stvaralački naučni rad.

Savet mogu sačinjavati članovi iz Armije i građanstva. Deo ljudi iz Armije bio bi iz redova starešina određenih sektora, a drugi bi bio imenovan na osnovu naučnih kvalifikacija. To znači da bi se članovi Saveta iz Armije određivali po funkciji i ličnim kvalifikacijama, nezavisno od funkcije. Odgovarajući broj članova Saveta treba da bude iz redova naučnih radnika (a i rukovodilaca) iz građanstva. Članstvo u Savetu, naravno, ne bi bila profesionalna dužnost. Savet bi imao stalno radno telo — Sekretarijat, sa najneophodnijim brojem ljudi. On bi prikupljao materijal, pripremao sednice Saveta i radio na drugim tehničkim poslovima oko koordinacije naučnog rada. Savet bi trebalo tako konstituisati da može voditi opštu politiku naučnog rada u Armiji, i istovremeno, da pokriva

specijalne sadržaje naučne aktivnosti u osnovnim oblastima naučne delatnosti. U skladu sa tim Savet bi imao odbore ili komisije (grupe i sl.) sastavljene od članova Saveta odgovarajućeg profila. To praktično znači da bi imao odbore (komisije) za pojedine oblasti naučnog rada. Savet bi svoju osnovnu funkciju ostvarivao preko tih odbora (komisija). Za sada bi bilo najrealnije da se takvi odbori (komisije) formiraju za oblasti: tehničkih nauka, biološko-medicinskih, ratne veštine, društvenih nauka i vojne istorije. Verovatno će se pojaviti potreba za formiranjem odbora i još neka područja, ali to ne menja suštinu ovog rešenja. Odbori (komisije) bi inicirali određene aktivnosti u dotičnoj naučnoj oblasti, razmatrali programe i planove naučnog rada, procenjivali postignuto i cenili rezultate istraživanja. To bi bili globalni zadaci odbora, a sigurno je da ih treba pobliže definisati. Odbori ne bi mogli imati upravnu funkciju. Oni se ne bi mogli pretvarati u administrativno-upravno telo koje bi se sastojalo od rukovodilaca odgovarajućih uprava ili drugih formacijskih starešina. Osnovni kriterij za ulazak u komisiju treba da bude kvalifikacija za odgovarajuću naučnu oblast.

Imajući sve to u vidu, gruba shema organizacije naučnog rada u Armiji bila bi:

Ova skica opšte organizacije naučnog rada u Armiji može predstavljati polaznu osnovu i za organizovanje naučnog rada u pojedinim oblastima. Za oblast tehničkih, medicinskih nauka ili vojne istorije, na primer, postoje uhodana rešenja i dosta obimna iskustva, dok za oblast društvenih nauka, a pogotovo ratne veštine, gde najviše zaostajemo, odgovarajuća rešenja tek treba utvrditi. Međutim, ne bi valjalo da se postojeća rešenja i u oblastima tehničkih i medicinskih nauka, kao i za druge naučne ustanove koje postoje (instituti), nekritički prihvataju i za ubuduće. Potrebno je da se celokupna organizacija naučnog rada, sa svim postojećim i onim institucijama koje treba stvoriti, kompleksno i veoma detaljno razmotri, imajući u vidu sve potrebe Armije. Nemamo dovoljno argumentata za tvrdnju, ali mislim da bi se snagama i sredstvima koji već danas postoje i odvajaju se za potrebe naučnog rada, uz racionalnu organizaciju i sa skromnijim zahtevima, mogle pokriti bar sadašnje potrebe na svim područjima.

Isto tako ne mogu ovde ulaziti u konkretnu organizaciju naučnog rada u oblasti ratne veštine, jer ona traži širu razradu. No, mislim da instituciji za izučavanje i istraživanje u oblasti ratne veštine, kako god bila organizovana, ne treba davati nikakvu vodeću ulogu, već samostalan i ravnopravan položaj sa svim drugim naučnim institucijama. Takav položaj ove i svih drugih institucija za naučni rad i jeste bitan uslov za nesputavanu i kreativnu naučnu delatnost. Što se tiče organizacije naučnog rada u oblasti društvenih nauka, takođe bih istakao samo nekoliko bitnih momenata. Pre svega, kada je reč o naučnom radu u oblasti društvenih nauka, misli se na takva istraživanja koja su značajna za Armiju i kojima se niko drugi u društvu ne bavi, niti ima izgleda da će se njima baviti.

U sistemu društvenih nauka ima svakako i takvih oblasti koje ne bi bilo racionalno u većem obimu razvijati u Armiji, jer se mogu koristiti dostignuća tih nauka u društvu. Zato naša pažnja mora biti usmerena na ona istraživanja kojima se niko ne bavi, a od posebnog su interesa za Armiju i uopšte narodnu odbranu. To su (bar za sada) područja „vojne” andragogije, „vojne” psihologije, „vojne” sociologije (eventualno i „vojnog” prava i „vojne” ekonomije), moral Armije, psihološki rat i ispitivanje armijskog javnog mnjenja. Za rezultate naučnih istraživanja na svim ovim područjima zainteresovane su sve jedinice i škole, kao i svi organi DSNO. To znači da je interes opšti. Usled toga se takva istraživanja ne mogu locirati u jedan organ DSNO ili u jednu školu, jer bi nužno dolazilo do ograničavanja naučnoistraživačkog rada i to ograničavanja principijelne prirode. Potrebna je posebna institucija (institut, centar) koja bi služila potrebama Armije u celini. U okviru te institucije postojale bi studijske grupe (timovi; prema smerovima, a odnosno naučnim područjima. Podela na smerove ne bi smela biti kruta, već bi se kadrovi strukturirali najviše prema problemima koji bi se izučavali. Zato bi bilo najpribližnije ako se kaže da bi u ovoj instituciji radili kadrovi navedenih naučnih grana, a njihovo konkretno grupisanje vršilo bi se prema karakteru problema.

Sto se tiče broja ljudi koji bi radili u ovoj instituciji, smatram da treba početi veoma skromno. Rad treba postaviti tako da se njime zadovolje sadašnje osnovne potrebe i da se zastupe, makar minimalno, sva naučna područja i postepeno stvara jezgro za budući razvoj pojedinih naučnih disciplina. Bolje je da se otpočne sa manjim brojem stručnjaka, ali sa jasnom perspektivom i da se kasnije, kada budu stvorene mogućnosti, ide na razvijanje naučnog rada u ovoj oblasti do nivoa potreba.

Sve što je ovde izneto predstavlja samo veoma grubu skicu organizacije naučnog rada u Armiji i mišljenje koje bazira na široj grupnog studiji. No, za razvoj naučnog rada u Armiji bilo bi od velikog značaja da se što brže utvrde osnovna organizacijska rešenja i da se ta organizacija uspostavi. Događivanje celog sistema naučnog rada, izučavanje teoretskih pitanja i problema koji nisu dovoljno jasni i definisani u vezi sa predmetima i oblastima naučnog rada u Armiji i na području narodne odbrane uopšte, mogli bi se staviti u zadatak novim organima za naučni rad u JNA.

General-potpukovnik
Ivan DOLNICA

USLOVI ZA NAUČNI RAD

Da bi naučni rad bio uspešan mora da postoji nekoliko uslova. Jedan od tih je opšta atmosfera u društvu, odnosno u Armiji, mesto nauke i društveni uslovi za nauku. Drugo, da postoje kadrovi za naučni rad. Treće, da naučni rad bude organizovan. Četvrto, finansijska sredstva, materijalna baza za naučni rad. Ako i jedan od tih uslova nedostaje odraziće se na rezultate naučnog rada.

Smatram da ovaj prvi, društveni uslov za naučni rad, društveno mesto naučnog rada, odnosno atmosfera za rad, jeste i najvažniji uslov naučnog rada. Jer, od te atmosfere zavisi razvitak kadrova, njihova snaga i elan, a oni će onda pronaći i organizaciju, izboriće se i za materijalnu osnovu, itd. Ti uslovi su do sada u Armiji bili nedovoljni. Mislim da kod nas, pre svega, vrednovanje nauke nije na visini. Hoću da kažem da bismo u pogledu društvenog mesta naučnika i naučnog rada u Armiji morali znatno da menjamo naša gledanja i ocene, da stvaramo bolje mogućnosti za njihov rad. Priznanje, ne činovima, to je nemoguće, što ne znači da ne treba i činovima, ali i afirmacijom, stimuliranjem, itd. — svim što će činiti naučnika cenjenim, ponosnim i što ga stimuliše za dalji društveno koristan i naporan rad na tom polju.

Dalje, mislim da bismo o nekim od tih elemenata morali zauzeti sasvim jasan i određen stav. Mi smo se u raznim odborima časopisa, izdavačkoj delatnosti, već mnogo puta sretali s tim. Mislim da nije reč samo o toj izdavačkoj oblasti nego i o drugim. Da li naučni rad treba da razrađuje, detaljiše, objašnjava, obrazlaže, itd. službene stavove, pravila i propise ili obrnuto, još nije svuda raščišćeno, iako iskustva govore da naučni rad mora da prethodi ovome

i da se istraživanjem dolazi do ocena i zaključaka koji će omogućiti donošenje službenih stavova, pravila i propisa, itd. On ide, i treba da ide, daleko ispred službenih stavova i omogućava službenim organima da zauzmu najprogresivnije i najracionalnije principijelne stavove pri donošenju odluka i propisa.

Mi se tu često vrtimo u krugu. S jedne strane tražimo slobodu stvaralačkog rada u nauci, a, s druge, strogo vodimo računa da to nije u suprotnosti sa službenim stavom, propisom, pravilom, itd. To je, naravno, uškopljena nauka, to i nije nauka. Očito da tako ne možemo mnogo postići. Mislim da tu moramo biti sasvim određeni, da to bude jasno svima onima koji se bave tim radom, čak i čitavom našem kadru, da se zna šta je službeni stav, pravilo i propis — koji obavezuju, a šta je stvar istraživanja. Na toj liniji mi možemo govoriti i o slobodi u tom stvaranju. Tu može biti primedbi. Naime, u naučnom radu bi trebalo da budu takvi odnosi da se argumentima, bez etiketiranja, izvojuje mesto, priznanje, ocena društva, armijske javnosti, i prihvatanje toga rada, itd.

Smatram da je u našoj praktičnoj delatnosti i odviše bila prisutna tendencija da naučni rad podvrgnemo tekućoj, praktičnoj potrebi, a to znači da spustimo nivo naučnog rada i oduzmemo mu potrebnu samostalnost. Očito da to onemogućava razmah naučne delatnosti, inicijative, smelosti, što je nužno za uspeh u tom radu.

Što se tiče istraživačkog rada u oblasti tehnike, mislim, prvo, da je to rad koji je paralelan, a ne do kraja potčinjen i u svemu zavisen od naučnog rada u oblasti ratne veštine. Naime, ovaj rad se isprepliće, prožima, međusobno uslovljava sa naučnim radom u oblasti ratne veštine, ali istovremeno zadržava i izvesnu svoju relativnu samostalnost, jer koliko on ne može da ide napred bez rezultata, ocena i zaključaka naučnog rada u oblasti ratne veštine, toliko je ratna veština vezana za rezultate istraživačkog rada iz oblasti tehnike. Znači, istraživački rad u te dve oblasti je do tog stepena međusobno uslovljen i povezan da mi ne možemo govoriti o potčinjavanju istraživačkog rada u oblasti tehnike ratnoj veštini i to do tog stepena da se njemu vežu ruke, da gubi svoju samostalnost, inicijativu, itd.

Mi smo u oblasti tehnike, bez sumnje, postigli dosta dobrih rezultata. Mislim, međutim, da smo i došli u situaciju preispitivanja naučnoistraživačkog rada u ovoj oblasti. Smatram da su nam upravo postignuti rezultati, kao i stvoreni uslovi u zemlji i njen međunarodni položaj, omogućili da studioznije razmotrimo taj rad i krenemo dalje. Naime, mi u toj oblasti već imamo takvu solidnu materijalnu bazu, solidne kadrove, imamo solidan nivo industrije, dobre veze sa mnogim stranim zemljama i armijama, da su nam dostupni njihovi naučni rezultati, najkomplicovanija tehnička sredstva, licence po tim sredstvima, dostupna nam je i tehnička pomoć u osvajanju tih sredstava, da bismo mogli da razmislimo da li na ovom stepenu razvoja treba da idemo ovom organizacijom i ovom metodom u osvajanju materijalno-tehničkih sredstava, ili tu treba nešto bitno da menjamo.

Zašto naši instituti da rade na konstrukcijama koje može da radi neko drugi? Zašto to ne bi radila naša industrija, a instituti neka budu na raspolaganju toj industriji i neka se bave upravo istraživačkim radom, neka prate tehniku upošte u svetu i kod nas, pomažu vidovima, rodovima, Generalštabu u definisanju zadataka u razvoju, u oceni te tehnike, neka istražuju i, na kraju, ocenjuju, proveravaju, daju mišljenje o tom što je neko drugi u vojnoj i civilnoj industriji uradio. Neka se naši instituti koncentrišu pre svega na istraživačke zadatke, a da prepustimo, koliko god je to moguće, naravno uz njihovu pomoć, drugim organizacijama, industrijskim pa i civilnim institutima, da rade na tim sredstvima i da ocenjuju to što je urađeno za Armiju. Meni se čini da su stvoreni uslovi za izvesno prestrojavanje u toj oblasti. Ne treba zaboraviti da su dosadašnja organizacija i metod rada imali svoju logiku u određenim uslovima. Ne mogu se potceniti dosadašnji rezultati naučnoistraživačkog rada u oblasti tehnike. Ne treba zaboraviti da mi nekada nismo imali takve međunarodne veze, ne treba zaboraviti u kakvom je sve položaju bila naša zemlja i kakve je sve zadatke imala njena odbrana, ne treba zaboraviti da smo se u svemu morali oslanjati na svoje vlastite snage. Mislim da su u tim uslovima naši instituti obavili veoma krupne zadatke. Mi proizvodimo mnoga oružja koje su naši instituti osvojili. Ali da li smo sada u takvoj situaciji? S druge strane, naša industrija je sve sposobnija i traži posao, privredna reforma tera na poslove, nova osvajanja i proizvodnju. To su ti novi elementi o kojima bismo svi sada morali povesti više računa.

General-potpukovnik
Vlado ŠEKIĆ

O NEKIM NEDOSTACIMA VOJNO-NAUČNOG RADA

Bilo bi dobro, pre svega, jasno odgovoriti na pitanje — naizgled formalno, a u suštini bitno — priznajemo li mi u armiji vojnu nauku ili je to samo izraz kojim teoriju ratne veštine smatramo sistemom znanja i shvatanja o zakonitostima rata.

Jasno i definitivno rasčišćavanje ovog pitanja, uz eventualno zakonsko priznavanje vojne nauke, tražilo bi njeno izjednačenje sa svim drugim naukama koje priznaje naše društvo, a samim tim to bi se proteglo i na priznavanje svih onih naučnih zvanja koja imaju ljudi i u drugim naučnim granama.

Pošto tako nije i pošto se radi samo o neadekvatnom terminu, smatram da u sadašnjim uslovima nemamo i ne možemo imati vojnonaučnog rada. U ovakvoj objektivnoj situaciji potrebno je termine postaviti na njihovo pravo mesto i vojnonaučni rad nazvati vojnoistraživačkim, jer samo velikim nazivima ne možemo rešavati probleme.

U JNA je bilo, a ima i danas oficira koji su se bavili vojnom naukom, naučno istraživali u operativnoj, vojnotehničkoj ili drugim oblastima. Mnogi su napisali knjige, udžbenike i lekcije, a da

za to nisu dobili ni odgovarajuće priznanje koje se daje u okviru drugih naučnih grana. Na drugoj strani, poznajem čoveka koji je dobio titulu doktora ekonomskih nauka na osnovu toga što je obradio temu „Ekonomika u toku NOB”.

Priznavanje vojne nauke zahteva rešavanje ne samo njenog naziva već i sadržine, kao i svih drugih pitanja vezanih za to. U SSSR-u, npr., pukovnik koji se bavi vojnonaučnim radom i ima odgovarajuće naučne titule dobija za 200 rubalja ili 250.000 starih dinara veću platu od pukovnika koji se ne bavi ovim radom.

Kod nas dosad nije jasno, čak nema ni određenih granica, šta je to vojnonaučni, a šta studiozni rad neke komande i ustanove i šta je to kad oni proučavaju neko pitanje na osnovu funkcionalne potrebe i obaveze. Ako je već propisano i utvrđeno kako nešto treba raditi i to teoretskim radom i praksom usavršavamo i unapređujemo, to nije vojnonaučni rad (VNR). Međutim, ako neko uspe da to teoretski razradi, dokaže i praksa to potvrdi kao dobro, te dođe do kvalitetno novih saznanja koja idu ispred naših sadašnjih pogleda i prakse, to je svakako vojnonaučni rad. Na drugoj strani, teoretska saznanja, neproverena u mirnodopskoj praksi i kroz vežbe, ne mogu biti priznata za naučna, jer mogu bazirati na subjektivnom gledanju, na autoritetu i drugim nenaučnim osnovama. Zato ne bismo smeli svaki misaoni rad nazivati naučnim. Neke granice negde postoje i vojnonaučni rad svakako ima svoj obim, sadržaj i ljudske snage koje se njime bave.

Čini mi se da smo zapali u malu krizu u vojnonaučnom radu o čijem je značaju suviše govoriti. U analiziranju stvarnog stanja, čini mi se da smo nedovoljno otvoreni. Mi npr. živimo u periodu već izvršene revolucije ratovanja (pojavom NHB b/s), a o mnogim pitanjima nuklearnog rata imamo nejasne pojmove. Otvorenih pitanja ima kod komandovanja u savremenom ratu, ima neregulisanja stvari u sadejstvu vidova i rodova. Jedni npr. priznaju iznenađenje u ratu, drugi ga ne priznaju. Za „N” uslove rata jedni su na pozicijama precenjivanja, a drugi — potcenjivanja. Nije teško zaključiti kakve sve to posledice može da ima.

Čini mi se da imamo visoke komande sa kadrom rasutim po mnogim upravama, odeljenjima, odsecima i referentima koji teško mogu da se uključe u VNR, a na drugoj strani ima dosta otvorenih pitanja kojima nema ko da se bavi, te se traže nove uprave i novi ljudi.

Kod nas se uhodala praksa da se donose veoma krupne organizacijske, pravilske i druge odluke, a da to prethodno uopšte nije podvrgnuto ni minimalno vojnonaučnom radu, teoretskim raspravama i praktičnim preispitivanjima.

Postoji kod nas delimično uvrežena navika, i teško se od nje oslobađamo, da verovatnog neprijatelja potcenjujemo. To nam ne omogućava da jasnije sagledamo prioritet i mere koje bi se morale preduzeti u teoretskim analizama.

Prevaziđenost ili čak nepostojanje izvesnih pravila javlja se kao nedostatak sa čijih osnova treba startovati u daljem VNR. Ali i po

pravilima ima nejedinstvenih stavova. To se ponegde smatra veoma pravilnim, avangardnim i progresivnim, iako označava totalno nejedinstvo, pa i nedisciplinu u našoj vojnoj misli, da ne kažem i u mogućnoj akciji.

Neki vojni instituti, od kojih bi se, prirodno, morao očekivati naučni vojnotehnički rad, pre liče na preduzeće koje proizvodi ono što mu se naruči i kompilira ono što su drugi već stvorili i dali, nego na naučne institute.

Ovakvi i mnogi drugi primeri rezultat su samo pomanjkanja VNR i male krize i lutanja u ovom radu. Otuda možda nije bilo zgorog sve ovo jasnije reći i konstatovati, jer to tako teče godinama. Na otvorenoj analizi svih objektivnih i subjektivnih uzročnika za protekli period jedino se može trasirati nov i bolji put u daljem vojnonaučnom radu.

Oblast ratne veštine i tehničkog razvoja treba čvršće povezati. Kod nas je oblast teorije ratne veštine delimično zatajila, a ostale vojnotehničke i druge grane delatnosti izgleda da izmišljaju i naturaju nešto svoje, nevezano sa prvim.

Poznato je da sva pitanja vojne delatnosti moraju biti u određenoj vezi, jer nešto iz nečega izvire, na njega se oslanja ili mu prethodi. Otuda se ne može govoriti da će i ubuduće (kao što je to sada slučaj), svaki vid, rod i služba za sebe istraživati, pisati i propisivati nešto svoje, bez dovoljne veze i oslonca na ono što je već utvrđeno ili treba da bude utvrđeno kao doktrina za JNA.

U diskusijama često provejava da smo svi najvažniji i svi tražimo ravnopravno mesto u vojnonaučnom radu. To i ne mora da bude pogrešno. Međutim, u okviru vojnonaučnih grana i disciplina neko mora biti dirigent. Neko mora da bude baza svim ostalima, mada i taj „glavni” mora da se oslanja na dostignuća ostalih vojnonaučnih (ili vojnoistraživačkih) grana. Smatram da baš sektor operativnog istraživanja, na bazi vojne doktrine, mora da zna gde se sada nalazimo, šta nam je slabo i nerešeno i kuda dalje moramo ići u vojnonaučnom radu. Taj i takav operativni deo istraživanja jedino je merodavan da svim ostalim sektorima VNR postavi zadatke i pitanja kojih se ovi moraju pridržavati. Operativno istraživanje ne sme pristupiti sinteziranju postavki sve dok prethodno ne sasluša i uzme u obzir dostignuća ostalih vojnonaučnih grana.

Slobode nema u tome šta ćemo raditi, ali je mora biti u procesu rada za pitanja koja hoćemo da rešimo.

U vojnonaučnom radu kod nas se ljudi probijaju sa dosta teškoća. Izvesne starešine teško odstupaju od onoga što su do sada znale. Ne uči im se novo. Spori smo, a godine odmiču. Subjektivizam višeg starešine u odnosu na nižeg najveća je opasnost, pa i kočnica za ovakav rad. Izvesni oficiri pokušavali su da izlažu svoja mišljenja, često nova i originalna, ali su, kad to nije bilo u skladu sa pogledima njegovog starešine, često bili i grubo odbačeni.

Slično je i sa našim vojnim časopisima. Autor članka najbolje će proći ako pogodi ono što misli recenzent njegovog priloga. Ukoliko imaš niži čin, utoliko je veća šansa da nisi na putu „najpravilnijeg” i kruto određenog teoretskog gledanja. A bez pune slobode

vojnoteoretske misli, bez jednakosti u tretmanu majora i general-majora, pukovnika i general-pukovnika, uzaludni su apeli za vojnonaučni rad.

Vojnonaučni rad, a naročito vojnotehničko istraživanje, zahteva ogromna novčana sredstva. Za sada ona nedostaju. Naša štednja je nedovoljna da to nadoknadi, pogotovo kad se uzme u obzir da ima nepotrebnog rasipanja iónako oskudnih sredstava.

U materijalima o vojnonaučnom radu se kaže da je izučavanje vojnih pitanja od interesa za ratnu doktrinu. To tako možda i treba da stoji, ali za naš praktični i korisni rad to je previše uopšteno i nekorisno rečeno, jer naš cilj mora biti konkretniji. Moramo što pre sagledati šta je novo na planu operativnih, vojnotehničkih i drugih dostignuća, šta je u ovoj ili ovoj meri stavilo pod sumnju naša dosadašnja zvanična gledišta ili, pak, dovelo do toga da su nam sada neka krupna pitanja ostala otvorena i nerešena. Njih treba srediti po značaju i prihvatiti se rada.

Neki predlažu da osnovno mesto operativnog istraživanja budu više vojne akademije, dok su drugi mišljenja da se one samo u to uključe. Angažovanje viših akademija u ovakvom radu postoji kod drugih savremenih armija. Imao sam u ruci program francuske ratne vazduhoplovne škole u kojoj su predavači najviši rukovodioci njihove armije, a formacijski nastavnici su uglavnom asistenti. U poslednjem tromesečju njihove nastave skupljaju se RŠ, VVA, RV i PVO i poslednja godina Vojnopomorske akademije na zajednički semestar sadejstva. Nastava se provodi sa proigravanjem originalnog neprijatelja i sopstvenih snaga radi iznalaženja praktičnih i stvarno najboljih rešenja na kojima će se ujedno i armija obučavati.

S obzirom na to što postoje pitanja koja su kod nas neregulirana, možda prevaziđena, a o nekima postoje i drugačija gledišta no što su zvanična, našoj višoj akademiji treba dati slobodu da teorno i praktično proigrava i neka od ovih pitanja u nastavnom procesu. I ukoliko nisu razjašnjena u toku normalne nastave treba zadužiti slušaocce referatima i koreferatima, dati im slobodno vreme za pripremu, dozvoliti odlazak u jedinice i institute, a zatim pristupiti slobodnim izlaganjima i diskusijama o ovim „problemskim” pitanjima.

Rezultate, iskustva i predloge, na osnovu ovako provedene nastave, treba dostavljati višoj komandi, posle čega (ukoliko problem stvarno postoji) organizovati zajedničko teoretsko razmatranje, gde će biti uključen ceo nastavni kolektiv i širi krug najodgovornijih starešina toga vida, roda ili službe.

Pukovnik
Dragoslav RADISAVLJEVIĆ

TEMATSKA STUDIJA U NAUČNOISTRAŽIVAČKOM RADU

Nauka praktično više ne priznaje granice. Dok je pre jednog veka trebalo po nekoliko godina da vest o većem otkriću obiđe svet i dopre do onih koji se interesuju za takvu ili sličnu proble-

matiku, savremena sredstva komunikacija i veza — štampa, radio, televizija, uključujući korištenje i veštačkih satelita itd. — omogućila su savremenim dostignućima da postanu svetska baština kada ih autori objave.

Izuzimajući izvestan broj strogo poverljivih istraživanja koja obavljaju velike armije, o svemu se piše, sve može da se nađe u stručnim časopisima čiji broj stalno raste. Može se reći da velikih naučnih tajni i nema.

Prema tome, prvi korak od koga svaka grana nauke, uža specijalnost i specijalist moraju da pođu jeste poznavanje onoga što se u svetu zna o određenom problemu, tj. ono što je legalno i zvanično napisano. Tek posle toga treba misliti i tragati za onim što je eventualno urađeno, a nije objavljeno. Na žalost, i kada nam je poznato šta se u svetu radi o nekom problemu, zaostajemo bar za 1 do 2 godine, jer to je period koji deli istraživača i njegove rezultate od vremena kada ih objavljuje u stručnim publikacijama. Tu se može samo donekle pomoći ako se prisustvuje kongresima i drugim naučnim skupovima, jer se tada obično iznosi i ono što još nije publikovano. Vrlo korisna je razmena iskustava u direktnom kontaktu sa poznatim naučnicima ili stručno usavršavanje u dotičnoj ustanovi i slično.

Kako dolazimo do problema koje treba rešavati?

Najveći broj ljudi živi i radi, a da ne vidi nikakvih nerešenih problema u svom životu izuzev onih biološke prirode. Uostalom, na takav stav u životu navodi i savremena automatizacija, mehanizacija u proizvodnji i administraciji, gde čovek radi na beskrajnoj traci, pa u odnosu na svoj rad i dužnost nema nikakvih problema. I kod visokostručnih kadrova počinje da se javlja takav stav prema radu, jer automatizacija i njima često daje gotova rešenja na bazi nekog repetitivnog rada itd.

Drugu krajnost predstavljaju oni stručnjaci i nestručnjaci koji u svemu vide nerešen problem, neusavršenu proizvodnju, obuku i sl. i teže da svoj rad racionalizuju, uvedu nešto novo, da ga unaprede i sl.

U armiji ima niz nerešenih problema koji kočé brži razvitak i modernizaciju. Postavlja se pitanje gde treba otvarati naučnoistraživačke zadatke, a gde se do rešenja može doći na neki drugi način?

U odnosu na nerešene probleme postoje sledeće mogućnosti:

problem nije rešen u nas ni u svetu;

rešenja u svetu postoje, ali ih mi ne znamo;

rešenja postoje u našoj zemlji, a za njih se ne zna.

Stav ličnosti prema nerešenim problemima je strogo individualan, a zavisi od stepena stručnosti, znanja, širine, opšte verziranosti i sl. Prema tome, definisanje nerešenog problema zavisi od nivoa i ugla iz koga se posmatra.

Veoma značajno je i pitanje odakle početi u istraživanjima i kako odabrati naučnoistraživački problem, posmatrajući to sa aspekta modernizacije armije.

Pre svega, smatramo da pred organizatora naučnoistraživačkog rada treba postaviti što više nerešenih problema sa kratkim obrazloženjem zbog čega ih treba izučavati. Ove probleme najčešće treba da postavljaju rukovodioci određenih službi, vidova i rodova, na osnovu statističkih i operativnih istraživanja, komandnoštabnih igara, iskustava iz komandovanja jedinicama itd. Neke probleme mogu da ističu i pojedine naučnoistraživačke ustanove koje su ranije radile na istoj ili sličnoj problematici i utvrdile da na nekom zadatku treba nastaviti istraživanja ili čak početi i sa novim istraživanjima.

U izvesnom slučaju to mogu da budu i naučnoistraživački radnici i ostali pojedinci koji su na osnovu svih prethodnih proučavanja došli do zaključka da na nekom problemu treba posebno raditi.

Svi ovi predlozi treba da se razmatraju jednom godišnje pred komisijom za naučnoistraživački rad dotičnog sektora nauke (kao što se to već godinama radi u Komisiji za medicinsko-naučna istraživanja — KOMNIS). Ove komisije, sastavljene od poznatih naučnoistraživačkih radnika, prilikom prvog razmatranja donose odluke koje mogu imati dva rešenja:

problem nije interesantan za armiju, jer su rešenja do kojih bi se došlo u istraživanjima poznata ili ne bi imala bitnog uticaja na borbenu gotovost i modernizaciju armije. Takvu odluku su komisije i njihova administrativna tela (sekretarijati) dužni da dokumentovano obrazlože i dostave odgovor pokretaču predloga.

U drugom slučaju komisija zauzima stav da je problem od nesumnjivog interesa za armiju i da istraživanja koja se odnose na to treba što pre organizovati. Ovakvu odluku komisija može da donese kada u njoj sede istaknuti stručnjaci za to područje i ako predlog pokreće onaj ko je stekao za ta istraživanja priznanja u zemlji i van nje.

Mnogo češći će biti slučaj da komisija donese odluku prema kojoj istraživanja mogu biti interesantna za armiju, ali njihovo mesto i ulogu treba tek odrediti kroz prethodne tzv. tematske studije (kako je to odomaćen naziv u KOMNIS-u).

Šta je tematska studija i koji je njen značaj u organizovanju naučnoistraživačkog rada?

Tematska studija je presek sadašnjeg stanja saznanja o nekom problemu u svetu i u nas koji se bazira na dokumentaciji objavljenoj u poslednjih pet godina, a po potrebi i ranije (obavezno moraju biti obuhvaćene najnovije publikacije).

U studiji treba da se da kritički osvrt na sva ta istraživanja sa aspekta naših stavova, potreba i mogućnosti i na kraju da se ukaže na kojoj problematici bi trebalo u nas raditi, a koja gotova strana rešenja mogu da se prihvate.

Iz takvog opšteg stava nije teško pretpostaviti ko bi mogao da uradi takvu studiju. Da bi dao kritički osvrt na objavljene podatke u stranoj i domaćoj literaturi, to mora biti stručnjak koji dobro poznaje problematiku i na njoj sam radi više godina, a pre svega,

odlično poznaje širu literaturu iz tog područja. On mora da traga za najnovijim rešenjima koja bi se uz manje ili veće korekcije mogla akceptirati za naše potrebe prema zahtevima pokretača problema. Pored toga, treba da se ukaže i na nerešene komponente u toj problematici, kako bi se posle svestranog sagledavanja problema pristupilo njihovom rešavanju.

Tematska studija je svojevrsan naučni rad. Osnovni joj je zadatak da se u otvaranju i konkretizovanju novih zadataka približimo savremenim gledanjima u svetu, da naša istraživanja dignemo na svetski nivo. Mada je u tematskim studijama samo teoretsko izučavanje nekog problema, rešenja koja mogu da se nađu u njemu mogu da spreče otvaranje čitavog niza nepotrebnih istraživanja, što je i za velike i bogate zemlje nepotrebno rasipanje novca i tzv. „otkrivanje tople vode”.

Izrada tematske studije zahteva višemesečno, a nekad i višegodišnje angažovanje jednog ili više stručnjaka. Savremena dokumentalistika može određeni deo poslova da preuzme na sebe (izdavanje članaka i njihovu grubu selekciju), što u znatnoj meri ubrzava rad stručnjaka.

Mada za izradu kompletne studije treba uložiti ogroman trud, stručnjaci se prihvataju ovog posla jer i inače moraju da prate stručnu literaturu iz svog sektora. Prilikom rada na tematskoj studiji moraju uvek da imaju pred očima konkretna pitanja na koja treba dati odgovor. Prema tome, rad na takvoj studiji uzdiže njene autore i dovodi ih na nivo savremene nauke, ali ona je i dragoceno rukovodstvo za istraživačke grupe koje će se posle toga angažovati na daljoj razradi nerešenih problema ili na praktičnoj primeni gotovih rešenja. Pokretač problema u tematskoj studiji mora, takođe, da nađe odgovore na pitanja koja postavlja ukoliko se u studiji stalo na stanovište da ne treba organizovati istraživanja, već da se mogu koristiti gotova rešenja. Međutim, mora se voditi računa o tome da tematska studija vrlo brzo zastareva i mora stalno da se ažurira.

Postupak sa tematskom studijom. Uzimajući u obzir da se izrada tematskih studija poverava najkompetentnijim stručnjacima za dotično područje nauke, postavlja se pitanje da li sve ono što se napiše u studiji treba primiti kao gotove stavove i to uzeti u dalji postupak u rešavanju, ili i ovde imati neki kritičan stav. Bez obzira na to ko radi tematsku studiju, smatramo da i ona treba da bude podvrgnuta detaljnoj obradi kako bi bila oslobođena subjektivizma grupe koja je na njoj radila. Zbog toga ovakvu studiju treba podvrgnuti recenziji stručnjaka koji možda imaju nešto drugojačije stavove i prilaženje celom problemu. Nije na odmet da se kao recenzenti angažuju i stručnjaci koji su na visokim rukovodećim mestima u dotičnoj službi, kako bi se sagledali problemi i u kontekstu postojeće doktrine dotičnog roda, službe itd.

Kada se prikupe recenzije na tematsku studiju obično se formira radna grupa stručnjaka u koju ulaze autori studije, recenzenti, pokretač, korisnici rezultata studije ili istraživanja. Pozivaju se i

drugi koji na bilo koji način mogu da doprinesu razjašnjavaњу ne-rešenih pitanja.

Zadatak ove radne grupe je:

da oceni opravdanost postavljenog zahteva za izradu tematske studije;

da utvrdi koliko je tematska studija pružila odgovore na postavljena pitanja ili smernice u kojima ih treba rešavati;

da razjasni sve prigovore recenzenata i da u zajedničkoj konfrontaciji mišljenja jasno i nedvosmisleno iskristališe stavove.

Radna grupa takođe utvrđuje:

a) koja su gotova rešenja u svetu i u nas po postavljenom problemu i kako ih primeniti za naše potrebe u armiji;

b) koja pitanja ostaju i dalje otvorena i zašto (specifično naša problematika, nemogućnost da se dođe do podataka i sl.);

c) za koje probleme se moraju otvoriti istraživanja i koje bi ustanove, odnosno istraživačke grupe, to najbolje uradile;

d) šta će armija dobiti usvajanjem postojećih rešenja, a šta traženjem rešenja sopstvenim naučnoistraživačkim radom i sl.

Mada smo rekli da se za izradu tematske studije mogu naći odgovarajući stručnjaci i izneli prednosti ovakvog rada, u našoj praksi se vrlo retko postupalo na ovaj način.

Najčešće se na osnovu oskudnih literaturnih podataka, ili uočavanja nekog problema u praksi brzo otvarao naučnoistraživački zadatak. Istraživanja su mnogo puta trajala i godinama, a da nismo dobili željeni rezultat. Ukoliko smo, pak, dobili neke rezultate, oni su od samog početka zaostajali za onim što se u svetu zna.

Međutim, bili bismo nepravični ako bismo negirali da se nešto dobilo tokom istraživanja. Određena naučnoistraživačka grupa (ekipa) savladala je metodologiju naučnoistraživačkog rada, što je neophodno svakom takvom radniku. Ako se na kraju istraživanja uvidi da je prilaženje problematici bilo pogrešno ili je nepravilno primenjena metodologija, i to je iskustvo više, jer se slična greška neće ponoviti. Međutim, ovaj način rada mora biti napušten jer je vrlo skup i treba nastojati da se učimo na greškama drugih, a ne na sopstvenim.

Sa zadovoljstvom možemo konstatovati da smo u proteklom periodu razvili veliki broj naučnoistraživačkih ustanova i osposobili veliki broj takvih radnika, te postoji solidna baza da se od ekstenzivnih istraživanja na širokom planu, istraživanja svega i svačega, pređe na intenzivna istraživanja određenih ključnih problema za koja ne postoje odgovarajuća rešenja ili gde se radi o specifičnim, našim problemima. Upravo takvo prilaženje omogućuju nam pomenute tematske studije.

U ovom članku želeli smo da se osvrnemo na tzv. specifične jugoslovenske, armijske i druge probleme. Naziv „specifičan, naš problem” dosad je bio često paravan iza koga smo krili svoje neznanje i greške.

Polazeći od opštih koncepcija „specifičnosti”, za sve se može reći da je specifično. I obična puška inostranog porekla u rukama našeg strelca ima u dejstvu specifičnih faktora i sl. Međutim, ako

bolje razmislimo, pravih specifičnosti koje ne postoje nigde na svetu teško je naći. Prema tome, neodrživo je *apriori* svako odbacivanje mogućnosti upoređivanja sa nekim u svetu „jer je to naš specifičan slučaj”.

Podržavanje teze „specifično naš slučaj” tera nas da uporno tražimo „svoj sopstveni put” i u naučnim istraživanjima tamo gde postoje činjenice opšte poznatih zakonomernosti. Takva istraživanja često daju hibridna rešenja, uklapajući neke opšte priznate zakone nauke u našu specifičnost koje kasnije život opovrgne i anulira, a samim time i istraživanje čini bespredmetnim.

Naš naučnoistraživački rad se mnogo lakše uklopio u svetske norme ako bismo bolje i organizovanije pratili nauku u svetu. Sve manje bi bilo „specifičnih problema”, odnosno paravana neznanja. Obavezna tematska studija pre početka istraživanja biće jedna od mera da učinimo u tome prekretnicu.

I danas postoji vrlo velika razlika među naučnicima. Poznati naučni radnici u svetu prethodno vrše velike teorijske i druge pripreme, a eksperimentalnu fazu rada svode na neophodno kratak period, obuhvatajući optimalni uzorak i izvršavajući samo neophodne analize. Drugi naučnoistraživački radnici, a mi smo u većini takvi, obavljaju male ili nikakve pripreme i otpočinju dugoročna i obimna istraživanja, angažujući čitave institute i laboratorije, nadajući se da će iz takvog velikog broja analiza nešto izaći. Takav rad samo laike može da impresionira, jer ekipa radi u „velikom stilu”.

Međutim, za sve koji o tome nešto znaju, to je velika šteta. Ne samo što se čitave ekipe opterećuju nepotrebnim poslom, već se i istraživačka grupa zatrpava ogromnim brojem nekorisnih rezultata, što onemogućuje bilo kakvu analizu i skriva onaj mali broj dobrih i značajnih rezultata.

Publikacije naših naučnih radova odražavaju naše pristupanje naučnoistraživačkom radu. U članku se piše o svemu, najviše o beznačajnim stvarima, što umanjuje vrednost onoga što je novo i korisno. Nikako ne možemo da shvatimo da su često i takva dela koja su dobila Nobelovu nagradu i druga velika priznanja napisana na 2 do 3 stranice teksta, ili izražena samo jednom jedinom jedinicom, kartom i slično. Sve je to odraz našeg nedovoljnog praćenja naučne misli u svetu, a pre svega na području na kome radimo.

Tematskim studijama u ostalom svetu posvećuje se mnogo veća pažnja nego u nas iako im to nije tako neophodno, jer tamo gde je nauka na visokom nivou, stvar je etike svakog naučnog radnika da, pre nego što počne nešto da radi, a posebno pre nego što nešto objavi, obavezno poznaje sve ono što je napisano o tome u svetu. Ako nismo stekli tu korisnu osobinu, bar učinimo sve da i na druge načine ukažemo onima koji pretenduju da se bave naukom, da se prethodno „upoznaju” sa svojim kolegama na svim meridijanima i da ne smatramo da je pre nas, na području koje istražujemo, bio potop

Potpukovnik
dr Rajko VUKOSAVLJEVIĆ